

OSMANLI DEVLETI'NIN RUMELI'NIN ISKÂNINDA UYGULADIĞI YÖNTEM VE STRATEJİLER

Arş. Gör. Hakan DOĐAN*

Özet

Balkanların Osmanlılar tarafından fethi, bu coğrafyada yeni ve parlak bir dönemin başlangıcı olmuştur. Yaklaşık beş yüz yıl süren bu hâkimiyet sürecinde, bölgenin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı büyük bir gelişme göstermiştir.

Osmanlı Devleti, Rumeli'de hâkimiyet kurduğu bütün bölgelerdeki halklara karşı hoşgörülü davranmış, onların haklarını yaşadıkları yerlerde korumuştur. "İstimalet" adı verilen bu uzlaştırıcı politika sayesinde gayr-ı müslim halkın gönü kazanılmış ve düzenli bir devlet idaresinin koruyucu güvenliğine kavuşturulmuştur.

Osmanlılar Rumeli'de sistemli bir iskân politikası izlemiş ve uzun yıllar boyunca Anadolu'dan Balkanlar'a yapılan Müslüman- Türk göçleri sayesinde Rumeli'nin büyük bir bölümü Türk yurdu haline getirilmiştir. Böylece, buradaki bazı muayyen bölgeler, yoğun bir göç ve iskân hareketine sahne olmuş, teşkil edilen iskân birimleri ile boşalmış olan topraklar şenlendirilmiş ve işlenmeye başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Rumeli, gaza, istimalet, sürgün, kolonizasyon, timar, zaviye, vakıf, iskân.

THE METHODS AND STRATEGIES THAT THE OTTOMAN STATE IMPLICATED TO SETTLEMENT OF THE RUMELİ

Abstract

Conquest of the Balkans by the Ottomans led the beginning of a new age in this geography. During the period lasted approximately 500 years social, economic and cultural structure of the region demonstrated a huge progress.

---

* Kırıkkale Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

The Otoman State treated tolerantly towards the peoples under their dominations in Rumelia and kept their rights. Thanks to this tolerant policy called “İstimalet”, confidence of nonmüslims was gained and they came under protection of a systematic state administration.

The Ottomans followed a systematic settlement policy in Rumelia and thanks to the Muslim- Turkish migrations from Anatolia to the Balkans, great part of Rumelia became Turkish homeland. So, an extensive migration and settlement took place in this area. Thus empty lands were farmed.

Key Words: Rumelia, gaza, istimalet, exile, colonization, timar, lodge, wakf, settlement.

İskân, en geniş anlamıyla bir beşerî yerleşmedir. Mevsimlerin durumuna göre yer değiştiren, yazın yaylalara çıkan, kışın ise ovalara inen yarı göçebe unsurların bir süre yerleşmeleri; insanların oturdukları bireysel mekân, çiftlik, köy, kasaba ve şehir, geçici ya da sürekli, toplu ya da dağınık, küçük veya büyük bütün yerleşmeler iskân kavramını meydana getirmektedir. Devletlerin teşekkülü ve parçalanması gibi olaylar, genellikle büyük nüfus kütlelerinin yer değiştirmesine neden olmuştur. Osmanlı Devleti de böyle bir olay sonucu tarih sahnesine çıkmıştır.¹

Anadolu’da, Selçuklu İmparatorluğu’nun yıkılmasıyla birlikte, bu coğrafyada kurulan beylikler içerisinde fütuhât alanı olarak kabul edilen Bizans sınırına yakın yerde kurulan ve Anadolu’daki Moğol baskısı nedeniyle Türkmenlerin yoğun bir şekilde iskânına maruz kalan Osmanlılar, XIV. yüzyılın ikinci yarısından sonra en önemli faaliyet sahası olarak Balkanlar’ı seçmiştir.² Ayrıca, Bizans sınırında yerleşmiş olmakla diğer Türk beyliklerine nazaran daha üstün bir konuma gelmişlerdi. Gaza ve fetih açısından çok müsait olan bu durumu iyi kullanan Osmanlılar, başlangıçta önemsiz gibi görünen bir uc beyliğinden, yaklaşık yüz yıl içerisinde güçlü bir dünya imparatorluğu kurmakla, tarihte eşine ender rastlanır büyük bir başarı elde etmişlerdir.

¹ Yusuf Halaçoğlu, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, s. 1.

² Mehmet İnbâşî, “*Balkanlar’da Osmanlı Hakimiyeti ve İskân Siyaseti*”, **Türkler**, c. IX, s. 154.

Osmanlıların elde ettiği bu başarıda Rumeli’de yapılan fetihler ve uygulanan politikalar büyük rol oynamıştır.³ Daha kuruluş yıllarında Osmanlıların Rumeli’deki faaliyetleri ve bu bölgedeki bir dizi fetihleri, imparatorluğa giden yolda atılan en önemli adımlardır. Zira Osmanlılar Anadolu’da siyasî bir güç olarak ortaya çıkmasına rağmen, gerçekte bir Balkan İmparatorluğu olarak doğmuş ve gelişimini bu coğrafyada devam ettirmiştir.⁴ Bu bağlamda Rumeli, Osmanlıların küçük bir uç beyliğinden cihan imparatorluğuna giden yoldaki attıkları adımların ilk basamağını oluşturması nedeniyle devlet protokolünde Anadolu’dan öncelikli olmuş ve “*asıl vatan*” statüsünü kazanmıştır.

XI. yüzyıl Anadolu’su gibi, XIV. yüzyıl Balkanları da hem zengin hem de saldırı karşısında savunmasızdı. Hem Bulgar hem de Sırp bölgelerindeki devlet inşa etme çabaları iflas etmişti; Bizans’ta iç savaş çıkmıştı, tahtın talipleri birbiriyle çarpışıyordu. Dolayısıyla esneklik, becerikli politikalar, şans ve elverişli coğrafyanın birleşimi, Osmanlıların aradan sıyrılıp dünya imparatorluğuna giden yola koyulmasına ve rakiplerine karşı üstünlük sağlamasına katkıda bulunacaktı.⁵

XIV. yüzyılın Balkan Yarımadası’nda Osmanlılarinki gibi güçlü ve merkezîyetçi bir devlet bulunmamaktaydı. Tam tersine bölge, feodal beyler ya da hanedan reisleri arasında taksim edilmiş devletçiklerden oluşmuş bir yamalı bohçaya benzemektedir.⁶ Sırp ve Bulgar devletleri eski güçlerini tamamıyla kaybetmişler, parçalanma sürecine girmişlerdi. Bölgedeki Eflak, Boğdan, Bosna, Hersek, Arnavutluk, Makedonya ve Erdel gibi küçük prenslikler ve derebeylikler ise birbirleriyle çatışma halindeydiler. Balkanlarda siyasî bir birlik olmadığı gibi, dinî ve sosyal birliktelik de söz konusu değildi. İnanç ayrılıkları, çatışma ve savaşlar yüzünden bölgeye tam bir kargaşa ortamı hâkim olmuştu.

Osmanlı Devleti’nin kuruluşu ve imparatorluğa geçiş aşamasında Balkanlar coğrafyasında Osmanlı ilerleyişini durduracak güçlü bir siyasî yapının bulunmayışı,

³ Şerif Baştav, “*Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşunda Bizans ve Avrupa*”, XIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler 4-8 Ekim 1999, c. III, I. Kısım, s. 11.

⁴ Mehmet İnbâşî, “*Balkanlarda Osmanlılar: Fetih ve İskân*”, **Balkanlar El Kitabı**, c. I, s. 292.

⁵ Donald Quataert, **Osmanlı İmparatorluğu (1700–1922)**, Çev. Ayşe Berktaş, s. 49–50.

⁶ Halil İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, c. 1 (1300–1600)**, (çev; Halil Berktaş), s. 50.

bunun yanı sıra Bizans İmparatorluğu'nun XI. yüzyıldan başlayarak çöküş sürecine girmesi ve 1204 yılındaki IV. Haçlı Seferi'nin ardından da toprakları dâhilinde feodal Latin devletlerinin kurulması, Osmanlı yayılmasını kolaylaştıran başlıca etkenlerdi.⁷ Diğer taraftan Bizans'ın yıkılmasına kadar geçen sürede imparatorluk içerisindeki kilise kavgaları, taht mücadeleleri, isyanlar ve İtalyan devletlerinin hem birbirleriyle hem de Bizans ile devam ettirdikleri savaşların yanında, Batı'nın egoist davranışları neticesinde Bizans her açıdan büyük bir yıkıma uğramıştı.

İç savaşlar sonucunda gücünü iyice yitiren Bizans'ın karşısına bu sefer de genç ve dinamik bir Osmanlı Devleti çıkıyordu. Bundan sonra Bizans'ta ve Balkanlar'da meydana gelecek olayların başlıca âmili Osmanlılar olacaktı. Ayrıca Balkan ülkelerinin zayıf ve Batı Hıristiyan dünyasının birlikten yoksun olması Osmanlılara büyük bir avantaj sağlamıştı. Bu durumu iyi değerlendiren Osmanlılar 1354'te Rumeli'ye geçerek hızla ilerliyor, daha başlangıçta Bizans'ın iç işlerine karışıyor ve Balkanlardaki devletlerin zafiyetlerini görerek gelecekte düşündükleri fetihler için gerekli bilgileri kolayca ve fazlasıyla elde ediyorlardı.⁸

Bizans'ta tam anlamıyla siyasî bir kargaşa hüküm sürmekteydi. Bunun yanı sıra Doğu Trakya'da (Gelibolu'da) meydana gelen şiddetli deprem surların yıkılmasına ve buraların harap olmasına yol açtı. Halkın bir kısmı hayatını kaybetti, bir kısmı da soğuk ve kıtlık yüzünden buradan kaçtı. Bu gibi sebeplerden dolayı Osmanlılar, artık savunmasız ve boş kalan bölgeyi kolaylıkla elde ettiler.⁹ Bu durumun neticesi olarak Osmanlı padişahları ve ümerası, Rumeli'de fethettikleri yerleri yalnız işgalle ve oralara askerî kuvvet göndermekle kalmayacaklar, bu bölgeleri tam anlamıyla Türkleştirmek için teşkilatıyla da meşgul olacaklardı.¹⁰

Osmanlı Devleti, yayılma döneminde Selçukluların uygulamasını devam ettirerek fethettiği bölgelerdeki hâkimiyetini pekiştirecek bir iskân politikası

⁷ Melek Delilbaşı, “*Balkanlar'da Osmanlı Fetihlerine Karşı Ortodoks Halkın Tutumu*”, **XIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler** 4-8 Ekim 1999, c. III, I. Kısım, s. 31.

⁸ Şerif Baştaş, “*Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşunda Bizans ve Avrupa*”, **XIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler** 4-8 Ekim 1999, c. III, I. Kısım, s. 11.

⁹ Feridun Emecen, “*Gelibolu*”, **DİA**, XIV, s. 1.

¹⁰ M. Münir Aktepe, “*XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dâir*”, **Türkiyât Mecmuası**, c. X, s. 299-300.

izlemiştir.¹¹ Rumeli'deki yerleşme Anadolu'dakinden farklı olup, Osmanlı Devleti'nin iskân politikasına uygun olarak gelişmiştir. Bu politikada, Ortaçağ'da yaygın olan bir görüşün büyük etkisi vardır. Bu doğrultuda devlet, fethettiği bölgelere Anadolu'dan nüfus getirip yerleştirmiş, burada yaşayan halkı da kolayca denetim altında tutabilmek için başka yerlere nakletmiştir. Fethedilen topraklarda ayaklanma ihtimali yüksek görünen kitlelere karşı dikkatli olunmuş, bunlar Türk nüfusun yoğunlukta olduğu yerlere nakledilip iskân edilmiştir. Osmanlı Devleti, Rumeli'nin iskânı hususunda çok hassas davranmış ve iskân politikasını büyük bir özenle uygulamıştır. Özellikle Anadolu'da konar-göçer olarak yaşayan kitlelere iskân konusunda öncelik verilmiştir.¹² Çünkü Anadolu'nun en aktif unsurunu meydana getiren, ancak devlet kavramına yabancı olan, aşiret düzeni dışında hiçbir toplumsal düzen tanımayan, köylüye ve şehirlie karşı disiplinsiz hareketlerde bulunan bu unsurlar, idarî otorite boşluğu olduğu zamanlarda bir kargaşa ve anarşi unsuru oluyor; korumasız köylere ve şehirlere, tüccar kabilelerine hücum, yağma ve tahripde bulunuyorlardı.¹³ Bu sebeplerden dolayı devlet, merkezî otoriteyi sağlamlaştırmak, sosyal düzeni sağlamak ve sağlıklı bir biçimde gelir kaynaklarına ulaşmak açısından, konar-göçer grupların iskânına özel bir önem vermiştir. Bu doğrultuda Osmanlılar, konar-göçerleri geçici askerlik hizmetleri, devlet için ok ve yay imal etme, deniz kıyılarında oturanları donanmaya malzeme hazırlama gibi görevlerde kullanmak suretiyle vergilerden muaf tutma yoluna gitmiştir. Bu tedbirler neticesinde konar-göçer unsurlar başıboş bırakılmamış ve siyasî otoritenin kontrolü altında tutulmaya çalışılmıştır.¹⁴

Rumeli fatihi Süleyman Paşa¹⁵, bu coğrafyada kalıcı olabilmek için babası Orhan Gazi'den buralarda iskân edilmek üzere Anadolu'dan Müslüman Türk halkının nakledilmesini ve bunun yanında, fetihlerin devamı için de sürekli takviye kuvvet

¹¹ Ahmet Tabakoğlu, "*Osmanlı İçtimaî Yapısının Ana Hatları*", **Osmanlı**, c. 4, s. 26.

¹² Halime Doğru, "*Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Fetih ve İskan Siyaseti*", **Türkler**, IX, s. 167.

¹³ M. Esat Sarıcaoğlu, "*Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Anadolu'da Ekonomik Durum*", **Bilim Yolu**, KKÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, II, s. 172.

¹⁴ İsmail Özçelik, "*Osmanlı Toplumunun Genel Yapısı ve Konar-Göçerler*", *Oğuz Geleneği Çerçevesinde Tarihten Günümüze Karakeçililer*, (Editör: İsmail Özçelik), s. 63.

¹⁵ Süleyman Paşa'nın hayatı ve kişiliği hakkında geniş bilgi için bkz; M. C. Şehabeddin Tekindağ, "*Süleyman Paşa*", **İA**, XI, s. 190–194.

gönderilmesini istemişti. Bu arada, bölgeye gelecek halkı yerleştirmek üzere de kardeşi Murad Bey (I. Murad) ile hazırlıklara başlamıştı. Bu amaçla, Anadolu'da yeni fethedilen Karesi bölgesinden konar-göçer Türkmen halkı hızlı bir şekilde göçe tabi tutularak Rumeli'ye yerleştirilmeye başlandı.¹⁶ Bölgede Osmanlıların ilerleyişi hız kazandıkça, arkada kalan bölgelerde yoğun nüfusa sahip şehirler yükselmeye, kasabalar ve köyler oluşmaya, ıssız, harap ve işlenmemiş topraklar şenlenmeye başladı. Zira bu gelişmeler Osmanlı askerî ve mâlî idaresi için bir gereklilik arz ediyordu. Çünkü timar sistemi her şeyden önce üretim yapabilecek insan gücüne bağlı bir özellik gösteriyordu. Bu da verimli Rumeli topraklarında insan gücü açığı kapatmak için göçleri teşvik ediyordu.¹⁷ Bu göç hareketleri ise âdetâ fetihleri zorlamaktaydı.¹⁸

Rumeli'de iskân edilen bu ilk grup, bir müddet Gelibolu'da kaldıktan sonra, Hayrabolu civarına geçerek gazâ ve fütuhat hareketlerini devam ettirmişlerdir. Bu iskânlar neticesinde Rumeli'de bir Türk nüfus yoğunluğu meydana geliyordu.¹⁹ Osmanlı Devleti'nin bu iskân faaliyetleri tarihi kayıtlara şu şekilde yansımıştır:

“ ..Anadolu vilâyetlerinde hayli cerrara icâzet oldu, seyl-vâr akdılar gitdiler; Türkler terekelerin terk idüp akıncılığa gönül berkidüp evlerin barkların bıraktılar gitdiler; öküzlerin, danaların satup yat ü yarak, at ve don tahsil eylediler. Karesi nahiyesinde göçer-konar hayli arab evleri var idi. Anlara âstân ı âsmân- nişandan fermân-ı vâcibü'l- iz'ân var idi, göçdiler, Rum-ili nahiyesine göçdiler ve ol kenarlarda olunan hisarlar civârında yerleşdiler. Vilâyet-i mezbûrede (Rumeli'de) esâs-ı ikâmet-i urup ol ma'mûrenin etrâf-ü eknâfi anlarıyla dolup ba'zı âlât-ı hırâset-i ve mühimmat-ı zirâ'ati görüp çift düzenin kurup ekine biçine meşgul olup, bazı akına üşdiler..”²⁰

Süleyman Paşa'nın 1357 yılında vefatından hemen sonra da Rumeli'ye göçler devam etmiş ve bu sayede Rumeli'deki uc güçlenmiştir. Orhan Bey'in, oğlu Süleyman

¹⁶ M. Hüdayi Şentürk, “Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Uyguladığı İskân Siyaseti ve Neticeleri”, **Belleten**, c. LVIII, Sayı: 218, Nisan, 1993, s. 92.

¹⁷ Feridun Emecen, “Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Fetret Dönemine”, **Türkler**, IX, s. 24.

¹⁸ Yaşar Yücel, “Balkanlarda Türk Yerleşmesi ve Sonuçları”, **Bulgaristan'da Türk Varlığı (Bildiriler)** 7 Haziran 1985, s. 69.

¹⁹ Şerif Baştaş, “Osmanlı İmparatorluğu'nun Yeniden Kuruluşunda Rumeli'nin Katkısı”, **XI. Türk Tarih Kongresi**, s. 830.

²⁰ İbn-i Kemal, **Tevârih-i Âl-i Osman**, (neşreden; Şerafettin Turan), c.II, s. 156–157.

Paşa adına yaptırdığı imârete ait 1360 tarihli vakfiyede, bu bölgede Türkçe adlar taşıyan birçok köy ve çiftliğe tesadüf edilmektedir. Bu göç hareketleri Yunan kaynakları tarafından da doğrulanmaktadır.²¹ Böylece yeni fethedilen harap memleketler şenlendirilerek askerî sevkıyatı ve erzak tedarikini kolaylaştıracak biçimde yollar boyunca köyler ve kasabalar tesis edilmekte, bunun neticesinde de siyasal ve askerî emniyet de güvence altına alınmaktaydı. Anadolu'dan yeni gelen ailelere yurtluk, toprak, timar ve imtiyazlar verilerek kolonizasyon teşvik edilmekteydi.

Rumeli'de Osmanlı yerleşmesi sistemli bir şekilde yürütülmüştür. Osmanlı fetihleri, uc bölgesinde yoğunlaşmış olan Anadolu halkı için yeni gaza ve yerleşme sahaları açmakta idi. Gazânın liderliği Osmanlılara geçince, Anadolu'nun savaştı unsurları gittikçe artan bir sayıda Rumeli uc'larına intikal edip, Hacı İlbey ve Evranos Gazi gibi hareket serbestisi olan kumandanların idaresi altında bu kuvvetler devamlı taarruz ve ilerleme halinde yeni hatlara yerleştiler. Osmanlı fetihleri yalnız kılıçla değil, istimâlet²² adı verilen uzlaştırıcı bir politika sonucunda gerçekleşmekteydi. Bu doğrultuda Osmanlı idaresi, yoğun bir propaganda yaparak İslam şeriat hükümleri çerçevesinde, gayr-ı müslim unsurlara can ve mal güvenliği ile dinlerinde serbestlik tanıyor, özellikle köylüleri feodal yapının angaryalarından kurtarıyorlardı. Böylece Hıristiyan ahali, düzenli bir devlet idaresinin koruyucu güvenliğine kavuşmakta idi. Bu uygulamanın sonucu olarak köyler, kasabalar ve şehirler kendiliklerinden Osmanlı hâkimiyetini kolayca tanımakta idi.²³

Osmanlıların Rumeli'deki bu faaliyetlerinden anlaşılacağı üzere, henüz yeni kurulmakta olan imparatorluğun bu bölgede hızlı bir şekilde yayılmasının temelinde

²¹ Mehmet İnbaşı, **Rumeli Yörükleri (1544–1675)**, s. 12.

²² Sözlük anlamı “meylettirme, cezp etme, gönül alma” olan istimalet, Osmanlı kroniklerinde “halkı ve özellikle gayr-ı müslim tebaayı gözetme, onlara karşı hoşgörülü davranma, raiyyetperverlik” anlamında kullanılmıştır. Fethedilen yerlerin halkına iyi davranma, onları himaye etme, dış düşmanlara karşı can ve mal güvenliğini sağlama, dini konularda serbestiyet verme, vergi hususunda kolaylık gösterme Osmanlı istimâletinin başlıca unsurlarıdır. Osmanlıların Seçuklulardan devraldığı bu istimalet politikası, Osmanlı fetihlerini kolaylaştıran önemli bir ilke olarak benimsenmiştir. Bu politika sayesinde ki; eskisine oranla daha güvenli bir hayata ve koruma altına alınmış haklara sahip olan gayr-i Müslim tebaa ile uzun yıllar problem çıkmamış, Osmanlılar asırlarca Balkanlarda ve Orta Avrupa'da tutunabilmiştir. Bu hususta daha geniş bilgi için bkz; Mücteba İlgürel, “*İstimâlet*”, **DİA**, XXIII, s. 362–369.

²³ Halil İnalçık, “*Türkler/ Osmanlılar*”, **İA**, XII/II, s. 291.

sadece gerçekleştirdiği fetihler ve devletler arasındaki anlaşmazlıklardan yararlanmasını yatmamaktadır. Bu sebeplerin yanında yukarıda bahsettiğimiz istimâlet politikası ve diğer manevî sebeplerin de büyük tesiri vardır. Ancak bu sayede Osmanlılar Rumeli’de idaresi altına aldıkları geniş ülkeleri bir avuç kuvvetle ellerinde tutmuşlar ve yine bu sayede Timur felaketi neticesinde Anadolu’da parçalandığı halde, Rumeli’de dimdik ayakta kalmışlardır.²⁴ II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed devirlerine ait timar ve tahrir defterlerine göre, Balkanlarda Osmanlı yayılışının tamamıyla muhafazakâr bir karakter taşıdığı, âni bir fetih ve yerleşmenin söz konusu olmadığı, eski Rum, Sırp ve Arnavut asil sınıfları ve askerî zümrelerinin yerinde bırakılarak önemli bir kısmının Hıristiyan timar-erleri olarak Osmanlı timar kadrosuna sokulduğu, XV. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin hiçbir şekilde bir İslamlaştırma politikası takip etmediği görülmektedir.²⁵

Osmanlı Devleti’nin Balkanlar coğrafyasında yayılmasında başka faktörler de bulunmaktadır. Osmanlılar, köylülerin yanı sıra eski Sırp, Rum, Arnavut ve Bulgar feodal beylerini devlet hizmetine alarak onları kazanma yoluna gitmiş, onlara karşılıklı itimada dayanan vazifeler vermiştir. Voynuk, Martolas, Eflak vs. gibi geri hizmet kurumları içerisinde, hatta yukarıda da belirttiğimiz üzere timar sistemi içinde yer almışlar, vergi muafiyeti elde etmişlerdir.²⁶ Osmanlıların önce Anadolu’da, daha sonra Balkanlar’da daimi bir hâkimiyet tesis etmelerinde bir takım faktörler etkili olmuştur. Osmanlı gücünün Balkanlar’a ilk geldiğinde yarımada, senyörler veya hanedan reisleri arasında bölünmüş devletçiklerden oluşan feodal bir yapı söz konusuydu. Osmanlılar işte bu yerel yöneticiler arasındaki rekabetten faydalanarak, önce onların müttefiki, sonra da hâmisî olarak bölgede kendi denetimlerini kurmuşlardır. Bunda ayrıca Balkanlar’da hüküm süren toplumsal koşullarda etkili olmuştur. Küçük feodal senyörler ayakta kalabilmek için, toprak ile köylüler üzerindeki kontrol ve sömürülerini pekiştiriyor, onlara daha ağır vergiler ve emek yükümlülüklerini dikte ediyorlardı. Buna karşın Osmanlılar bu bölgede güçlü ve merkezîyetçi bir yapı kurmuşlardı. Sözü ettiğimiz feodal beylerin tersine, bölge halklarına daha hafif vergi yükümlülükleri

²⁴ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, c.I, s. 185.

²⁵ Halil İnalçık, “*Stefan Duşan’dan Osmanlı İmparatorluğuna*”, **Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I**, s. 141.

²⁶ Doğru, *agm*, s. 166.

getirmişler, ibadetlerini özgürce yapabildikleri ve can-mal güvenliğine sahip oldukları bir ortam hazırlamışlardır. Osmanlıların tesis ettikleri ve adına Pax Ottomana (Osmanlı Barışı) denilen bu sistem yerli halk tarafından kolayca benimsendi. Öyle ki, “*Türk sarığı, kaldıran külahından yeğdir*” sözü de bunu doğrular bir nitelik taşımaktadır.²⁷

Osmanlılar, imparatorluğun gelirlerini arttırmak ve reâyadan en iyi verimi almak amacıyla Balkanlarda uyguladığı tehcir ve iskân politikasının yanı sıra, başka uygulamaları da faaliyet sahasına koymuşlardır.²⁸ Bu uygulamalardan ilki, Ömer Lütfi Barkan’ın belirttiği üzere; yeni fethedilen harap bir memleketi şenlendirmek, askerî sevkıyâtı ve erzak tedârikini kolaylaştıracak şekilde yollar boyunca köyler ve kasabalar kurarak nakliyât ve sevkıyâtı teşkilâtlandırmak ve nihayet yabancı bir memlekette diğer düşman unsurlar arasına yerleştirilecek Türk ve Müslüman muhacirler ile siyâsî ve askerî emniyeti sağlamak gibi gayeleri gerçekleştirmek için imparatorluğun sıkça müracaat ettiği “*sürgün*” usulüdür. Bu uygulamanın temelinde, imparatorluğun tebaası üzerinde istediği gibi tasarruf etmek ve onları kendi çiftliğinin demirbaş insan malzemesi olarak kullanmak salahiyetini kendisinde görmesi yatmaktadır. İmparatorluğun, halkı mecburî göçe zorlayarak yeni fethedilmiş bölgelerde istediği gibi yerleştirmek hususunda kendisini hür görmesi gâyet doğal kabul edilmekteydi. Zira bu gibi tedbirlerin imparatorluğun hayatında devamlı neticeler verecek olan büyük çapta iskân ve kolonizasyon hareketlerine yol açtığı görülmektedir. Bunun en güzel örnekleri Rumeli’nin iskânı için yapılan sürgünlerde görülmektedir.²⁹ Sürgün usulüyle imparatorluk, problem çıkaran ya da çıkarması muhtemel olan başıbozuk göçebeler ya da bir köyün hatta bir şehrin isyancı nüfusunu imparatorluğun uzak bir köşesine nakletme yoluna gitmiştir. İnalçık, sürgün uygulamasıyla ilgili olarak kroniklerde birçok kayıttın bulunduğunu, sonraki dönemlerin belgelerinin ise bu sürgün geleneğini teyit ettiğini belirtmektedir.³⁰

²⁷ Norman Itzkowitz, “*Algılamalar Sorunu*”, İmparatorluk Mirası Balkanlar’da ve Ortadoğu’da Osmanlı Damgası (Derleyen; L. Carl Brown), s. 52–53.

²⁸ İnbaşı, *age*, s. 13.

²⁹ Ömer Lütfi Barkan, “*Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler*”, *İÜ İFM*, XIII/1-4, s. 57-58.

³⁰ Halil İnalçık, “*Osmanlı Fetih Yöntemleri*”, Söğütten İstanbul’a Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar, (Derleyenler; Oktay Özel, Mehmet Öz), s. 465–466.

Osmanlı kroniklerinde yer alan bilgilere göre, Osmanlılar Rumeli'ye geçip bölgede fetihlere başladıkları andan itibaren, bu fetihlerin zorunlu bir neticesi olarak, buralara Anadolu'dan insanlar getirip yerleştirmeye başlamışlardır. Sürgün uygulaması ilk dönem kroniklerinde şöyle anlatılmaktadır:

“Bu tarafda atası Orhan Gâzi'ye göndürdü kim: “Devletlü hanumun himmetinde ve Hak Ta'âlâ'nun inâyetinde ve Muhammed mu'cizâtında Rumili feth olunmaktığına sebep olındı. Küffârın gâyet zebûnluğı vardır. İmdi şöyle ma'lum olına kim hazretünüze bu tarafda feth olunan hisârlara komag-içün ve vilâyetlerine ma'mûr olmaga ehl-i İslam'dan hayli adam gerek. Bu feth olunan hisârlara koyavuz ve dahi yarar gâzi yoldaşlardan dahi göndersüz” didi. Orhan Gâzi bu habarı işidicek gâyet ferah oldı. Bu Karasi vilâyetine hayli göçer ‘Arab evleri gelmişler-idi. Hemân-dem buyurdu; anları sürüp Rumili'ne geçürdiler. Bir zaman Gelibolu nevâhisinde sâkin oldılar... Ammâ yevmen be yevmen bu tarafda Karasi vilâyetinin halkı dahi gelür oldılar ve gelenleri yurt tutup gazâya meşgûl oldılar. Elhâsılı kelâm ehl-i İslam hayli arkalandı ve kuvvet tutdı Hak Ta'âlâ inâyetinde.”³¹ XV. yüzyıl kroniklerinden Mehmed Neşrî'nin tarihinde ise Osmanlıların Rumeli'deki iskân faaliyetleri şu şekilde nakledilmektedir: “Çünkü Süleyman Paşa Rum-İli'ne geçti, evvel atası Orhan Gazi'ye haber gönderdi kim “devletlü sultanımın himmetiyle Rum-İli'ni feth itmeğe sebep olındı. Küffârın gâyetde zebunluğı vardır” didi. “Ve bu tarafda feth olan hisarlar da komağa çok âdem gerek. Lûtf idüb yarar yoldaş gönderesiz” didi. Orhan Gazi dahi bu sözi işidüb ferahnâk oldı. Karasi vilâyetinde göçer ‘arab olurdu. Göçer evlerle gelmişlerdi. Anda olurlardı. Anları Orhan Gazi sürüb, Rum-İli'ne geçürdi. Bir zaman Gelibolu nevâhisinde sâkin oldılar... Ve bu tarafdan Karasi vilâyetinin halkı dahi gelür oldılar ve gelenler yurd tutub gazâya meşgul oldılar. Ve bi'l- cümle ehl-i İslam Hak teâlâ 'inâyetiyle şevket tutub, her ne tarafa ikdam iderlerse, küffâr önlerine turamaz oldı..”³²

Yine XV. yüzyıl kroniklerinden olan Oruç Beğ Tarihi'nde de, Rumeli'de ilk fetihleri yapmak üzere babası Orhan Bey tarafından görevlendirilen Süleyman Paşa'nın,

³¹ Âşık Paşazâde, **Osmanoğulları'nın Tarihi**, (Haz; Kemal Yavuz- M. A. Yekta Saraç), s. 376–377.

³² Mehmed Neşrî, **Kitâb-ı Cihan-Nümâ Neşrî Tarihi**, I. Cilt, (Yay; Faik Reşit Unat- M. Altay Köymen), s. 181–183.

sadece fethedilen kalelere değil, vaktiyle Karesi vilayetine diğer göçebe unsurlarla birlikte gelmiş olan göçebe Arapların da Gelibolu'ya iskân edilmek üzere sürgüne tâbi tutulduklarına ve böylece Rumeli'ye göç edenlerin sayısının artmaya başladığına işaret etmektedir. “Çün hal böyle oldu. Ayancık'tan âdemler geldiler gemilerle geçtiler. Rumeli tekbir avâzile doldu.”³³ Osmanlıların Rumeli'deki faaliyetlerine dair orijinal bilgiler yer alan XVI. yüzyıl Osmanlı kaynaklarından Hadîdî'nin eserinde ise, bu hususta şu manzum kayıtlar yer almaktadır:

“...Bir iki gün içinde daşınub er

İki binden ziyâde geçdi leşger

“...On oğlan gönderür mahbûb u dil-keş

Dahu on nâzenin zibâ karavaş

Elinde kiminün sîmin sürâhu

Kiminün zer zırh dürlü silâhu

İşâret oldı kâsıd bindi göçdi

Gemiye girdi vü deryâyı geçdi

“...Hem alduk Rûm-eli'nün üç hisârın

Tekür-tağı, Gelibolu diyârın

Gazâ için bize leşger gerekdür

Hisârın hıfzı için er gerekdür...”³⁴ Bahsettiğimiz bu kaynaklardan başka,

dönemin diğer kaynaklarında da benzer bilgilere tesadüf edilmektedir.³⁵

Rumeli'de iskân edilecek nüfusta da bazı özellikler aranmaktaydı. Buna göre iskân edilecek aileler köylü, sanatkâr gibi toplumun her kesiminden seçilecekti. Ayrıca yeni fethedilen bölgeye gönderilecek olanlar içerisinde yetersiz miktarda veya verimsiz toprağı olan köylüler, fakir fukara, işsiz güçsüz ve başıbozuk serserilere öncelik verilecekti.³⁶ Bu sürgün politikasının en önemli özelliğı Rumeli bölgesinde iskâna tâbi

³³ Edirmeli Oruç Beğ, **Oruç Beğ Tarihi**, (Hazırlayan; Atsız), s.37.

³⁴ Hadîdî, **Tevârih-i Âl-i Osman (1299–1523)**, (Hazırlayan; Necdet Öztürk), s. 74–75.

³⁵ Bu hususta ayrıca bkz; Hoca Sadettin Efendi, **Tacü't- Tevârih**, (Haz; İsmet Parmaksızoğlu), c. I, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1999; Mehmet Hemdemî Solakzâde, **Solakzâde Tarihi**, (Haz; Vahit Çabuk) c. I, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1989.

³⁶ Halil İnalçık, “Osmanlı Fetih Yöntemleri”, Söğütten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar, (Derleyenler; Oktay Özel, Mehmet Öz), s. 466.

tutulan kimselerin geldikleri yerlerde ayrı ayrı yerleşim birimleri oluşturmalarıdır. Müslüman Türkler, Hristiyan köylere yerleştirilmedikleri gibi şehirlerde dahi ayrı mahalleler kurmuşlardır. Bunun neticesinde de Hristiyan nüfus ile Müslüman nüfusun bir arada olması engellenmiştir. Örneğin; Filibe, Sofya, Eski Zağra ve Tatar Pazarı'nda Türk ve gayri müslim mahalleler ayrı ayrıydı. Yani Türk mahallelerin hiçbirinde gayri müslim nüfus bulunmamaktaydı. Buna karşın gayri müslim mahallelerinde de hiçbir Türk nüfusa tesadüf edilmemekteydi. Bu husus Rumeli'de, Osmanlı idaresinde bulunan gayr-ı müslim unsurun hiçbir surette İslamlaştırma gibi bir politikaya tâbî tutulmadıklarına bir delil teşkil etmektedir.³⁷

Barkan, Osmanlıların Rumeli'deki faaliyetlerine ne denli önem verdiğini ve bu hususta ne kadar dikkatli hareket ettiklerini şöyle izah etmektedir: *“Türklerin ilk zamanlarda fethettikleri memleketlerde yerleşip kalmak ve bu maksatla ellerinde mevcut olması lâzım gelen bol insan malzemesiyle oraları iskân ederek Türkleştirmek arzuları o kadar kuvvetli ve işgal edilen memleketlerin mukadderâtını kat’î olarak tayin bakımından o kadar tehlikeli ve müessir bir teşebbüs idi ki, münâsebette buldukları komşu memleketlerle akdettikleri muahedelerde bazen muhacir yerleştirmek veya yerleştirmemek kayıtları ehemmiyetli bir bahis mevzuu teşkil etmiş bulunuyordu”*. Barkan, bu duruma örnek olarak da I. Bayezid ile Bizans İmparatoru Manuel arasında geçen bir pazarlığı vermektedir. Buna göre; Yıldırım Bayezid'in İstanbul'u kuşatma tehdidi karşısında İmparator Manuel'in, Sirkeci tarafında Müslümanlara mahsus bir mahalle tesis edilmesine ve şehir dâhilinde Müslüman göçmenler için yedi yüz ev verilmesine razı olduğu kaydedilmektedir.³⁸

Osmanlıların Rumeli'nin iskânında uyguladığı yöntemlerden bir diğeri de, Balkanlardaki Müslüman-Türk tarikat şeyhleri ve dervişlerin propaganda faaliyetleridir. Bu kişiler, Balkanlar'da kurmuş oldukları zaviye ve tekkeler vasıtasıyla bölgenin gayr-ı müslim halkına etkide bulunuyorlar ve âdeta Osmanlı ordusunun gelip bölgeyi

³⁷ Havva Selçuk, *“Tapu Tahrir ve Maliyeden Müdevver Defterlere Göre Rumeli'de İhtida Hareketleri”*, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 12, Yıl: 2002, s. 96.

³⁸ Ömer Lütfi Barkan, *“Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler”*, **İ.Ü İFM**, XIII/1-4, s. 65.

fethetmesinden önce, bir bakıma psikolojik olarak fethe hazır hale getiriyorlardı.³⁹ Farklı tarikatların önderleri, İslam şövalye ve liderleri olarak da adlandırılan bu dervişler içinde özellikle Âşık Paşazâde tarihinde Gaziyân-ı Rum, diğer tarihlerde Alpler (kahraman manasına) veya Alp Erenler nâmıyla geçen ve daha İslamiyet'ten önce bütün Türk dünyasında var olan eski ve geniş bir teşkilata mensup Türk şövalyeleri mevcuttu.⁴⁰

Bu Türk şövalyelerinden birisi de, efsanevî bir şahsiyet olan “Sarı Saltuk⁴¹”tur. Onun Rumeli’de gerçekleştirdiği faaliyetler, bölgenin Osmanlı fetihlerinden çok önceleri İslam’la tanıştıklarını ortaya koymaktadır.⁴² Sarı Saltuk’un idaresi altındaki Türkler, başta adını bu kişiden alan Babadağı olmak üzere Dobruca’da birçok yerleşim merkezi tesis etmişlerdir.⁴³ Anadolu’dan bu bölgeye göç edenlerin yaklaşık on on iki bin hane civarında ve Oğuzların Çepni boyuna mensup olduğu tahmin edilmektedir. Ancak bu hususta kaynaklarda herhangi bir ayrıntıya tesadüf edilememektedir.⁴⁴

Sarı Saltuk ve mâiyetindeki gazilerin Rumeli’ye geçişleri, Kemal Paşazâde’nin “Tevârih-i Âl-i Osman” adlı eserinin, Osmanlıların Rumeli topraklarında ilerleyişi

³⁹ İnbaşı, *age*, s. 14.

⁴⁰ Ömer Lütfi Barkan, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstîlâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, **Vakıflar Dergisi**, II, s. 282.

⁴¹ Sarı Saltuk’un yaşadığı dönem olan XIII. yüzyıldan Osmanlıların Rumeli’de yayılmaya başladığı XV. yüzyıla kadar birçok tarih kitabı yazılmış olmasına rağmen, bu eserlerin çoğunda Sarı Saltuk hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. XIII. yüzyılın sonlarına doğru İbn-i Bibî tarafından Selçuklu sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev’in hazineleri için yazılan “*El evâmirü’l – alâiyye fi’l umûri’l- alaiyye*” adlı eser bu hususa bir örnek teşkil etmektedir. Bu eserde Sarı Saltuk’un idaresi altındaki Türkmenlere Dobruca ve civarında toprak tahsis eden Selçuklu sultanı II. İzzeddin Keykâvus’dan bahsedildiği halde, eserin müellifinin aynı çağda yaşadığı Sarı Saltuk ve mâiyetindekilerin Dobruca’ya yerleşmelerinden buradaki faaliyetlerinden ve buradan Kırım’a göç etmelerinden bahsedilmemektedir. Yine aynı şekilde Kerimüddin Aksariyî’nin Oğuz Han’dan başlayarak 1323’e kadar olan olayları anlattığı “*Müsâmeretü’l Ahbar*” adlı eserde de Sarı Saltuk’un ismi geçmemektedir. Bunun temel sebebi, Sarı Saltuk’un menkıbevî ve efsanevî bir şahsiyet olmasıdır. Ancak Osmanlı döneminde Yazıcızâde Âli tarafından yazılan “*Târih-i Âl-i Selçuk*” adlı eserde ve bazı diğer kaynaklarda Sarı Saltuk ve mâiyetindekilerin Dobruca’ya göçü ve buradaki Babadağı mevkiini yurt tutmaları hadisesi detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. (Kemal Yüce, *Saltuk-nâme’de Tarihî, Dinî ve Efsânevî Unsurlar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1987, s. 22.)

⁴² Ahmet Yaşar Ocak- Suraya Faroqî, “Zaviye”, **İA**, XIII, s. 468–470.

⁴³ Kemal H. Karpat, “Dobruca”, **DİA**, IX, s. 483.

⁴⁴ Ahmet Yaşar Ocak, **Sarı Saltuk Popüler İslam’ın Balkanlar’daki Destanî Öncüsü (XIII. Yüzyıl)**, TTK Yay., Ankara, 2002, s. 31.

açısından bir dönüm noktası olan Mohaç Seferi (1526) ni anlatan kısmında şu şekilde nakledilmektedir:

“... *Ol uçda bazar-ı kar- zar tagilub savaş kumaşına revac kalmayub, meta-ı cihad kesad bulıcak, cevahir-i zevahir-i ganayim ü sevayime ragıb olub, sevâb-ı cemîl ü ecr-i cezîl-i cihâda tâlib olanlar deryây-ı gazâyâ tâlib Sinob'dan, Samsun'dan gemilerle Rumili cânibine geçdiler Dobruca Kırı didikleri yerde sahib-i serîr-i velayet, tâc-dâr-ı iklim-i kerâmet Saru Saltuk Sultanın ki havârik-i âdât-ı kâhire ve bevârik-i kerâmet-i bahireyle zâhir olan emîr- sûret, fakir- sîret azizlerdendi...*”⁴⁵

Barkan, bu kolonizatör Türk dervişlerinin Rumeli'nin Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında olan katkılarını şöyle ifade etmektedir: “*Fütuhatı başarmak için Osmanlı ordularına yalnız teşkilatlı ve imanlı muharib temin etmekle kalmayıp, bu misyoner dervişlerin dinî ve sosyal fikirler propagandası ile de, halk kütleleri arasında çok faal bir maya gibi faaliyete geçerek, o memleketlerin sosyal bünyesinde ve siyasi kuruluşunda büyük yenilikler yapmak için müsait kaynaşmayı yaratmakta, temsil ve fütuhat işlerini kolaylaştırmakta âmil oldukları da muhakkaktır.*”⁴⁶ Cengiz Orhonlu da imparatorluğun fethettiği bölgelerin esas fatihi olarak, buralara yerleşerek yaptıkları propaganda ve diğer faaliyetleri ile yöre halkını etkileyen dervişlere dikkat çekmektedir.⁴⁷

Osmanlıların Rumeli'deki faaliyetlerinde uygulama sahasına koydukları bir başka uygulama ise, imparatorluğun umumî hayatında bir iskân ve imar metodu olan vakıflardır. Osmanlılar bu doğrultuda, Rumeli'de fethettikleri bölgelerde iskân ve imar için idarî-malî müstakil birer müessese mahiyetinde olan birtakım arazi vakıfları tesis etmişlerdir. Fethedilen yerlerde kurulan bu arazi vakıfları sayesinde o bölgenin arazi

⁴⁵ Kemal Paşa-zâde, **Tevârih-i Âl-i Osman, X. Defter** (Hazırlayan; Şefaettin Severcan), s. 281. (H. 699- 933 yılları arasındaki olayları ihtiva eden bu eserin Kanûn-i Sultan Süleyman'ın Mohaç Seferi'ni anlatan bu bölümü, Fransızca'ya tercüme edilerek “**Pavet du Courteille, Historie de la Campagne du Mohacz**” adıyla 1859 yılında Paris'te yayınlanmıştır.)

⁴⁶ Ömer Lütfi Barkan, “*Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler*”, **VD, II**, s. 283.

⁴⁷ Cengiz Orhonlu, **Osmanlı Aşiretlerinin İskânı**, s. VII.

sayım ve döküm istatistikleri yapılıyordu. Böylece, imar ve iskân işleri sistemli bir şekilde yürütülerek bölge toprakları denetim altında tutuluyordu.⁴⁸

Rumeli'nin iskânıyla ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yüzlerce kayıt sûreti bulunmaktadır. Bu belgeler XIV. ve XV. yüzyıllar boyunca, Türklerin kendi istekleriyle ya da Osmanlı ricâlinin baskısıyla, bireysel veya toplu halde Rumeli'ye geçerek çeşitli bölgelere yerleştiklerini ortaya koymaktadır. Bu hususta, konuyla ilgili çalışmalarda bulunan M. Münir Aktepe, XV. yüzyıla ait bir kayıt sûretini örnek olarak vermektedir:

*“Timar. Umur Hoca, Hatib ve Pir Ali Engürülü, sürülüb gelmiş, merhum Sultan [Çelebi Mehmed] zamanında Mehmed ve Toros ve Süleyman yirmiş, sonra Nusret'e ve mezkûr Pir Ali'ye vermişler... Karye-i Sıkrati nahiye-i Edirne...”*⁴⁹

Osmanlıların uyguladığı bu politikalar, Rumeli'deki fetihlerin geçici bir macera ve çapulcu hareketi değil, aksine kesin bir yerleşme ve yurt tutma amacını taşıdığıının en önemli göstergesidir. Bu faaliyetler neticesinde bölgedeki bazı muayyen bölgeler, yoğun bir göç ve iskân hareketine sahne olmuş, tesis edilen yerleşim birimleri ile boşalmış olan topraklar şenlendirilmiş ve işlenmeye başlanmıştır. Bu coğrafyada iskân edilen Türkler, zaman içerisinde buralarda han, hamam, köprü, medrese, zaviye, imaret, tekke, cami ve mescit gibi Türk-İslam eserleri vücuda getirmişler ve böylece Balkanlar'ı bir Türk yurdu haline getirmişlerdir.⁵⁰ XIV. yüzyılın ikinci yarısında Rumeli'ye yerleşmeye başlayan Osmanlı Devleti, XX. yüzyılın başlarına kadar bu coğrafyada en etkin siyasî güç olarak varlığını devam ettirmiştir. Günümüzde de, bu topraklar üzerinde bulunan Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk, Bosna Hersek, Makedonya gibi devletlerin bünyesinde birçok Türk vatandaşı varlıklarını devam ettirmektedirler.

⁴⁸ Ömer Lütfi Barkan, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler-II, Vakıfların Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanulmasında Diğer Şekiller”, **VD, II**, s. 354.

⁴⁹ Aktepe, *agm*, s. 301, 10 no'lu dipnot. İmparatorluk tarafından zorunlu göçe tabi tutulanların göç ettikleri yerler ve göç edenlerin isimleri için ayrıca bu makalenin 302–311. sayfalarına bakınız.

⁵⁰ İnbaşı, *age*, s. 15.

KAYNAKÇA

- AKTEPE M. Münir, “*XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dâir*”, **Türkiyât Mecmuası**, c. X, İstanbul, 1953.
- Âşık Paşazâde, **Osmanoğulları'nın Tarihi**, (Haz; Kemal Yavuz- M. A. Yekta Saraç), Koç Kültür Sanat Tanıtım A.Ş., İstanbul, 2003.
- BARCAN Ömer Lütfi, “*Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler*”, **İÜ İFM**, XIII/1-4, İstanbul, 1953.
- BARCAN Ömer Lütfi, “*Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler*”, **VD**, II, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara, 1942.
- BARCAN Ömer Lütfi, “*Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler-II, Vakıfların Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanılmasında Diğer Şekiller*”, **VD**, II, Ankara, 1942.
- BAŞTAV Şerif, “*Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşunda Bizans ve Avrupa*”, **XIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler** 4-8 Ekim 1999, c. III, I. Kısım, TTK Yay., Ankara, 2002.
- BAŞTAV Şerif, “*Osmanlı İmparatorluğu'nun Yeniden Kuruluşunda Rumeli'nin Katkısı*”, **XI. Türk Tarih Kongresi**, TTK Yay., Ankara, 1994.
- DELİLBAŞI Melek, “*Balkanlar'da Osmanlı Fetihlerine Karşı Ortodoks Halkın Tutumu*”, **XIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler** 4-8 Ekim 1999, c. III, I. Kısım, TTK Yay., Ankara, 2002.
- DOĞRU Halime, “*Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Fetih ve İskan Siyaseti*”, **Türkler**, IX, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002.
- Edirneli Oruç Beğ, **Oruç Beğ Tarihi**, (Haz. Atsız), Tercüman 1001 Temel Eser, 1972.
- EMECEN Feridun, “*Gelibolu*”, **DİA**, XIV, İstanbul, 1996.
- EMECEN Feridun, “*Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Fetret Dönemine*”, **Türkler**, IX, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002.
- Hadîdî, **Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)**, (Hazırlayan; Necdet Öztürk), Marmara Üniv. Fen-Edebiyat Fakültesi Yay, İstanbul, 1991.

- HALAÇOĞLU Yusuf, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, 2. Baskı, TTK Yay., Ankara, 1991.
- Hoca Sadettin Efendi, **Tacü't- Tevârih**, (Hazırlayan; İsmet Parmaksızoğlu), c. I, Kùltür Bakanlığı Yay., Ankara, 1999.
- ITZKOWITZ Norman, "*Algılamalar Sorunu*", **İmparatorluk Mirası Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası** (Derleyen; L. Carl Brown), İletişim Yay., İstanbul, 2003.
- İbn-i Kemal, **Tevârih-i Âl-i Osman**, (Neşreden; Şerafettin Turan), c.II, TTK Yay., Ankara, 1983.
- İLGÜREL Mücteba, "*İstimâlet*", **DİA**, XXIII, İstanbul, 2001.
- İNALCIK Halil, "*Osmanlı Fetih Yöntemleri*", **Söğütten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar**, (Derleyenler; Oktay Özel, Mehmet Öz), İmge Yay., Ankara, 2000.
- İNALCIK Halil, "*Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna*", **Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I**, TTK Yay., Ankara, 1995.
- İNALCIK Halil, "*Türkler/ Osmanlılar*", **İA**, XII/II, İstanbul, 1988.
- İNALCIK Halil, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, c. 1 (1300-1600)**, (çev; Halil Berktaş), Eren Yay., İstanbul, 2000.
- İNBAŞI Mehmet, "*Balkanlar'da Osmanlı Hakimiyeti ve İskân Siyaseti*", **Türkler**, c. IX, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002.
- İNBAŞI Mehmet, "*Balkanlarda Osmanlılar: Fetih ve İskân*", **Balkanlar El Kitabı**, c. I: Tarih, Karam& Vadi Yay., Çorum/ Ankara, 2006.
- İNBAŞI Mehmet, **Rumeli Yörükleri (1544-1675)**, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum, 2000.
- KARPAT Kemal H., "*Dobruca*", **DİA**, IX, İstanbul, 1994.
- Kemal Paşa-zâde, **Tevârih-i Âl-i Osman**, X. Defter (Hazırlayan; Şefaettin Severcan), TTK, Yay., Ankara, 1996.
- Mehmed Hemdemî Solakzâde, **Solakzâde Tarihi**, (Hazırlayan; Vahit Çabuk) c. I, Kùltür Bakanlığı Yay., Ankara, 1989.

- Mehmed Neşri, **Kitâb-ı Cihan-Nümâ Neşri Tarihi**, I. Cilt, (Yayınlayanlar; Faik Reşit Unat- M. Altay Köymen), TTK Yay., Ankara, 1995.
- OCAK Ahmet Yaşar – FAROQHI Suraya, “Zaviye”, **İA**, XIII, İstanbul, 1986.
- OCAK Ahmet Yaşar, **Sarı Saltuk Popüler İslam’ın Balkanlar’daki Destanî Öncüsü (XIII. Yüzyıl)**, TTK Yay., Ankara, 2002.
- ORHONLU Cengiz, **Osmanlı Aşiretlerinin İskânı**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1987.
- ÖZÇELİK İsmail, “*Osmanlı Toplumunun Genel Yapısı ve Konar-Göçerler*”, **Oğuz Geleneği Çerçevesinde Tarihten Günümüze Karakeçililer**, (Editör: İsmail Özçelik), Ankara, 2003.
- QUATAERT Donald, **Osmanlı İmparatorluğu (1700-1922)**, (Çeviren; Ayşe Berktaş), İletişim Yay., İstanbul, 2002.
- SARICAOĞLU M. Esat, “*Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Döneminde Anadolu’da Ekonomik Durum*”, **Bilim Yolu**, KKÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, II, Kırıkkale, 1999.
- SELÇUK Havva, “*Tapu Tahrir ve Maliyeden Müdevver Defterlere Göre Rumeli’de İhtida Hareketleri*”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 12, Yıl: 2002.
- ŞENTÜRK M. Hüdayi, “*Osmanlı Devleti’nin Rumeli’de Uyguladığı İskân Siyaseti ve Neticeleri*”, **Bellekten**, c. LVIII, Sayı: 218, Nisan, 1993, TTK Yay., Ankara, 1993.
- TABAKOĞLU, Ahmet, “*Osmanlı İçtimai Yapısının Ana Hatları*”, **Osmanlı**, c. 4, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999.
- TEKİNDAĞ M. C. Şehabeddin, “*Süleyman Paşa*”, **İA**, XI, İstanbul, 1993.
- UZUNÇARŞILI İ. Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, c.I, TTK Yay., Ankara, 1982.
- YÜCE Kemal, **Saltuk-nâme’de Tarihî, Dinî ve Efsânevî Unsurlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1987.
- YÜCEL Yaşar, “*Balkanlarda Türk Yerleşmesi ve Sonuçları*”, **Bulgaristan’da Türk Varlığı (Bildiriler)** 7 Haziran 1985, TTK Yay., Ankara, 1987.